

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **Десислава Йорданова Вилимовска**, редовен докторант по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност 05.04.17 „Български език (синтаксис)“ към Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, София

на тема **„Словоред и информационна структура на изречението (с оглед на адвербиалните модификатори, изразяващи епистемична модалност)“**

от проф. д.ф.н. Максим Иванов Стаменов, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към БАН

Дисертационният труд на докторантката Десислава Вилимовска е изследване, посветено на взаимоотношенията между словоред и информационна структура на изречението с оглед на позициите в него, които могат да се заемат от адвербиални модификатори, изразяващи епистемична модалност в българския език. Трудът се състои от 205 стр., от които 195 стр. представлява съдържанието на работата. Структурата на дисертацията се състои от увод, седем глави, заключение и библиография на използваната литература (141 заглавия).

В Увода се формулират основните параметри на работата. Конкретен обект на изследване е словоредът на изречението в българския език с оглед на наречията, свързани с изразяването на епистемична модалност. В дисертацията обект на анализ стават само лексемите, които в българската лексикографска традиция се идентифицират като наречия.

Цел на изследването е да бъде представен достатъчно изчерпателен модел на функциониране на адвербиалните модификатори на синтактично равнище. За отправна точка при това се вземат съвременните теории за информационната структура на изречението.

За постигането на посочената цел изследователката си поставя следните задачи:

1. идентификация на морфологичните и синтактичните особености на изследваната група лексеми;
2. класификация на изследваните модални модификатори по отношение на степента на увереност на говорещия в истинността на пропозицията, изразена в рамките на изречението;
3. избор на теоретична рамка, която да бъде използвана при синтактичния анализ;
4. проследяване на синтактичните позиции, в които се срещат модалните модификатори, изразяващи епистемична модалност;
5. класификация на модалните модификатори по конкретни признаци;
6. посочване на евентуални семантични различия, свързани с появата на даден модален модификатор в определена синтактична позиция;
7. анализ на синтактичните позиции на модалните модификатори по отношение на останалите типове адюнкти;

8. проследяване на особеностите на функциониране на модалните модификатори в разговорната реч.

На последователното решаване на посочените задачи са посветени седемте глави на дисертационния труд. В първата му глава „Наречия – морфологични и синтактични характеристики. Модалност. Модални наречия“ (с. 6-44) на първо място се прави кратък преглед на основните морфологични и синтактични характеристики на наречията като част на речта, като акцент се прави върху начина на представянето им в български морфологични трудове с оглед на класификацията им по видове и функции в рамките на фразовата и изреченската структура. Обръща се внимание и на някои подходи към наречията в англоезичната литература. Във втората ѝ част се въвеждат някои основни понятия, които имат отношение към „Категорията модалност“ (с. 16-22). Авторката следва най-популярното ѝ деление като идентифицира епистемична и деонтична модалност. Третата и най-обширна част на първа глава е посветена на обсъждането на темата „Модални модификатори“ (с. 22-44). Тук дисертантката навлиза в повече детайли, като обсъжда характера на епистемичните модални наречия и някои от по-новите идеи за техния характер и място в синтактичната структура на изречението в съвременни езиковедски трудове. Съществена част от дискусията е посветена на разграничаването на наречията от частиците, както и с оглед функциите адвербиалните модификатори в рамките на изреченската структура или извън нея (като т. нар. вметнати думи). Това е един от трудните проблеми в българската граматика и различни автори са предлагали различни решения, всяко от които има както положителни, така и отрицателни страни. Основното предизвикателство тук е, че номинално едни и същи думи могат да изпълняват както функциите на (модални) наречия, така и на (модални/експресивни) частици. Ситуацията съществено се усложнява от обстоятелството, че същите тези думи могат да бъдат използвани както в рамките на структурата на изречението, така и извън него (като вметнати думи). Дисертантката не тълкува този въпрос в обобщен вид в цялата му проблематичност, тъй като ограничава обсега на своето изследване до еднозначни случаи на епистемични наречия – *вероятно, вярно, възможно, действително, навярно, наистина, невероятно, невъзможно, невярно, несъмнено, сигурно*. Прави се анализ и на връзката между модалност и евиденциалност. Интерес представляват предложените обобщаващи таблици на стр. 39-42, в които се разглеждат формите на деятелен залог на глагола с оглед на възможностите да се изрази увереност/неувереност в индикатив, конклузив, ренаратив и дубитатив.

Втора глава (с. 44-76) е посветена на анализ на проблемите, свързани с „Теории на информационната структура на изречението“. Идеята е обсъждането от първа глава да се свърже с възможностите изследваният клас наречия да заема определени позиции в изреченската структура, както и обхватът им на действие в тези позиции. На предно място тук се поставя въпросът по какъв начин говорещият организира и представя информацията, отразена в пропозицията на изречението в зависимост от това коя част от информацията определя като релевантна да бъде изтъкната откъм епистемичен статус в дадената комуникативна ситуация. По тази тема се прави обширен теоретичен и терминологичен преглед на историята и теориите по въпроса в нашата и чуждата литература по няколко линии. След преглед на различни аспекти на проблема дисертантката предлага собствена хипотеза по отношение на това, дали дистрибуцията на модалните наречия е свободна или може да се приеме, че предложената от Чинкуе (1999) универсална йерархия на наречията важи и за българския език. Основна задача на дисертацията в това отношение става анализът на синтактичните позиции, в които

модалните наречия, изразяващи епистемична модалност, могат да се реализират в рамките на изречението (с. 74).

Трета глава е посветена на обсъждане на модалните наречия във функцията на предикативи (с. 77-93). Тук се уточнява съдържанието на понятието за предикатив и се приема работната хипотеза, че когато функционират като предикативни думи, модалните наречия управляват подчинени подложни изречения, въведени от к-дума или от комплементизатор. В тази връзка се уточнява броят на комплементизаторите и се прави опит на класификация на модалните наречия според комплементизатора, който въвеждат – *че*, *да* и *дали*. В следващи раздели накратко се обсъждат и случаите на въвеждане на подчиненото изречение с к-дума и на употребите на модалните наречия като предикативи в конструкции без подчинено изречение. Интересна трактовка получава конструкцията *вярно бе*, която се тълкува като изразяваща промяна в когнитивното състояние на говорещия.

В четвърта глава (с. 94-126) се дава анализ на синтактичните позиции, които модалните модификатори могат да заемат в рамките на глаголната фраза. Последователно са обсъдени случаите, в които модалните наречия функционират като модификатори на цялата пропозиция в началото, в края на изречението, пред предиката, след предиката, както и наречията за начин. Предложена е интересната хипотеза, според която въз основа на формален критерий се приема, че наречията за начин и съответните на тях модални наречия са в отношение на омонимия, а останалите употреби, свързани с функционирането на модалните наречия като отделен конституент, са разглеждани като многозначност. В тази глава намира място и обсъждане на възможностите за лява и дясна дислокация на конституенти, което представлява синтактично маркиране на информационната структура, както и конструкции, при които се наблюдава външен топик или маргинализация.

Петта глава (с. 127-148) е посветена на възможностите модални наречия да модифицират отделни конституенти или фрази, като особено внимание се обръща на възможностите за модификация на именната, предложната и адвербиалната фрази, както и на групата на прилагателното. В последния случай се предлага хипотезата, че когато някои модални наречия се отнасят към прилагателни, изразяващи атрибутивен признак, модалните наречия включват в обсега си на действие само прилагателното име, т.е. не изразяват модални отношения, а изпълняват функцията на интензификатори на признака, изразен от прилагателното. Тук се предлага и обсъжда хипотезата, че когато модифицират отделни конституенти, модалните наречия предпочитат позиция в непосредствена близост до фокуса на изречението.

Редът на наречията в изречението и взаимодействието на модалните наречия с други адвербиални модификатори е тема на шеста глава на дисертацията (с. 149-164). Тук се прави интересен опит да се верифицира с български материал теорията на Гулиелмо Чинкуе (1999) за йерархията на подреждане на адвербиалните модификатори. Авторката защитава в това отношение тезата, че синтактичната дистрибуция на наречията в българския език може да бъде по-подходящо обяснена, ако се приеме, че реализацията на дадено наречие в синтактичната структура на изречението зависи преди всичко от неговата семантика и от функциите му като модификатор на изреченско равнище. Правдоподобното изясняване на взаимоотношенията между синтаксис, семантика и прагматика на това равнище зависи от разгръщането на значително по-обобщен модел на начина на функциониране на ума при обработката на езикова информация. Обсъждането от страна на дисертантката на тази тема дава един от възможните подходи за пристъпването към този наистина труден въпрос от лингвистичната теория на базата на подходящ езиков материал.

В седма глава (с. 165-190) се разглеждат начините на употреба на модалните наречия в разговорната реч, т.е. техните прагматични особености. Този подход се мотивира с аргумента, че организацията на изречението в писмената реч и при устно общуване не винаги съвпада. Така например съществуват синтактични механизми като елипсите, удвояванията и дислокациите, които са характерни преди всичко за устната реч, но се избягват в писмената (доколкото не възпроизвежда устна). След анализ се предлага приносна статистика на основните изреченски позиции, които модалните наречия могат да заемат в разговорната реч. В края на тази глава се правят също приносни изводи, че изследваният клас наречия могат да имат в устната реч както същинска модифицираща функция, така и употреби, които ги доближават до прагматичните частици. Прагматичните употреби на модалните наречия включват изразяване на субективно отношение, подчертаване на отношенията, изразени в изказването, изразяване на изненада, несъгласие и под.

В Заключение (с. 191-194) се правят обобщения и се изтъкват основните приноси на дисертационния труд. На първо място сред тях трябва да се изтъкне това, че трудът е първият по рода си опит у нас за по-цялостно изследване на структурните позиции на епистемичните модални наречия като модификатори на пропозицията и на отделни нейни конституенти. Посочва се, че набелязаните изследователски задачи са изпълнени.

Авторефератът отговаря на съдържанието на труда. Авторката има общо четири публикувани научни статии по темата на дисертацията.

Посочените качества на дисертационния труд на тема „Словоред и информационна структура на изречението (с оглед на адвербиалните модификатори, изразяващи епистемична модалност)“ ми дават основание убедено да препоръчам на научното жури да присъди на докторантката **Десислава Йорданова Вилимовска** образователната и научна степен „доктор“.

Подпис:

(М. Стаменов)

17.08.2017 г.